ЖЕЉКО Ђ. БЈЕЛАЈАЦ[*]
Правни факултет
Нови Сад
АЛЕКСАНДАР М. ФИЛИПОВИЋ[**]
Факултет за економију и инжењерски менаџмент
Нови Сад

УДК 27-74:316.334.3
Оригиналан научни рад
Примљен: 14.08.2019
Одобрен: 29.08.2019
Страна: 95-106

НОМОКАНОН: ТЕОЛОШКО - ЗАКОНОДАВНО УЧЕЊЕ СВЕТОГ САВЕ У СЕНЦИ MAGNAE CARTAE LIBERTATUM[***]

Сажетак: Аутори се у раду баве неким аспектима теолошко-законодавног учења Светог Саве и утицајем тог учења на устројство српске средњевековне Цркве и државе, подсећајући на ничим заслужено игнорисање Савиног учења коме је Западна католичка историографија претпоставила чувени средњевековни спис Magna Carta Libertatum који је прокламован само четири године пре Савиног Номоканона (Законоправила). Вешто се, у православном догматском смислу, крећући између Августиновске патристике (Credo, ergo sum) и Анселмове и касније Томине схоластике (Credo, ut intelligam), Свети Сава је и у своје законодавне списе уврстио оне делове византијских Номоканона који су на најбољи начин омогућавали развој младе српске цркве и државе. Својим законодавним учењем, Свети Сава је организовао однос између цркве и државе на принципу хармоније. По мишљењу аутора то је био блистави период српске културе, уметности, иконографије и других уметничких достигнућа. Кроз свој Номоканон и своје типиконе, Свети Сава је, по тврдњи аутора, успоставио организацију и одговарајуће законе у црквеним и државним институцијама, што је био јединствени интелектуални подухват без премца и примера у вишевековној историји европске државности и уставности, укључујући и велику Magnu Cartu Libertatum.

Кључне речи: Свети Сава, законодавство, законоправило, црква, држава, институције

Увод - Српска ренесанса

Појам српска ренесанса или ренесанса у Србији није уобичајен, нити нарочито прихваћен. Као и термин светосавље, почео је стидљиво да се провлачи кроз малобројне кругове нарочитих интелектуалаца тек тридесетих година

[*] zdjbjelajac@gmail.com
[**] sasha.filipovic@gmail.com

[***] Номоканон (Законоправило, Крмчија), зборник грађанских и црквених прописа византијске државе, које је одабрао и превео Свети Сава почетком 1219. године. Номоканон се примењивао и на црквену и на државну управу у Србији тог времена. Magna carta libertatum, енглески уставни документ из 1215. којим је ограничена моћ енглеских краљева.

прошлог века. Не би могло да се каже да је појам српска ренесанса и данас заживео као несумњива представа о једном блиставом времену када је у Србији промовисан велики заокрет у односима догме и разума којим се латинска Европа толико хвали, присвајајући га, као катализатор европске R*enaissance* потпуно за себе. А баш у то време је, у Србији, неколико стотина километара источно од Рима, у пуном сјају је цветала сјајна хуманистичка мисао и пракса Саве Немањића изнедривши за кратко време документа капиталних интелектуалних и хуманистичких капацитета, докумената каквих још дуго није било у великом делу европског цивилизацијског простора.

Синтагма *српска ренесанса*[1] обично се везује за тринаести век који се назива и златним веком српског народа. „Апогеј српске ренесансе је неспорно Сава Немањић, Свети Сава – први српски архиепископ, просветитељ, дипломата, законодавац. Термин харизмархија[2] односи се управо на светородну династију Немањића. У време смрти[3] Светог Саве у бугарској престоници Трново, најпознатији католички теолог Тома Аквински имао је само десет година, Папа Инокентије III[4] је увео продају индулгенција која је била претеча инквизиције и увео је правило по коме је Папа божји намесник на земљи“[5].

Другим речима, Европа је још увек била чврсто окована Августиновским *Credo, ergo sum*, хришћанска црква је била неприкосновена *Civitas Dei,* а нове и другачије мисли, иако их је било и у крилу цркве,[6] пре свега су долазиле са Истока, од исламских научника мутазилита[7], и како ћемо видети, са Балкана од православних родоначелника новог погледа на однос Бога и човека, цркве и државе. Зашто је то било тако?

Ако у дубокој прошлости покушамо да пронађемо догађаје од пресудног значаја за историју европске државе и религије па самим тим и хришћанске цркве, пре или касније ћемо, без сумње констатовати да је пропаст Римског царства један од најважнијих. *Кад је на Западу нестао император, упражњено*

---

[1] М. Субботич, *Святой Савва и славянство*, Вестник Череповецкого государственного университета 2014 • № 5, страна 37

[2] Овде се мисли на агиолошку слику и харизматичне способности Саве Немањића, као и харизму свете династије Немањића. Под харизмархиом се подразумева владавина српске аристократске породице Немањића, која је имала трансценденталну легитимност у „милости Божјој“ (харизми). Харизма је јединствени симулатор обожавања апотеозе с римским краљевима и царевима. Према бројним изворима, Αγίου Σταυρού је исходиште и тајна Немањићке харизме.

[3] 1236.

[4] 1161 – 1216.

[5] М. Субботич, *Святой Савва и славянство*, Вестник Череповецкого государственного университета 2014 • № 5, страна 37

[6] Свети Анселмо, (1033 – 1109) италијански средњовековни филозоф, теолог и надбискуп од Кентерберија од 1093. до 1109. године. Познат по свом теолошко-филозофском ставу: *Credo ut inteligam*

[7] Следбеници покрета "мутазила" *(слободни мислиоци)* насталог у осмом веку чије су присталице разум стављале чак изнад *Откровења* изједначујући га са *Речју Божијом* као верским вођством (Ебу – л – Хасан Ашари (873 – 935), један од највећих исламских теолога, творац догматског ислама, ал Газали, Ибн ел Ареби, Ибн Сина (Авицена), Ибн Рушд (Авероecs), Таки-ед-Дин ибн Тајмија, Мухамед ибн Исмаил ал-Бухари), Фазлур Рахман, *Дух ислама*, "Југославија" Београд 1983, стр. 134

место је заузео потомак Светог Петра, писао је 1936. године Фишер[8]. Наравно, примат Римског бискупа није успостављен тако лако и тако брзо како се данас чини, али, све једно, чињеница је да од смрти Светог Петра па до данас западном хришћанском црквом владају римски бискупи.

Постоји и један други догађај који се такође збио у дубинама историје и који је такође утицао да хришћанска црква крене путем којим је кренула и да на том путу ојача до неслућених граница. То је успон ислама у 7. веку и муслиманска освајања у области европског Средоземља, догађаји који готово да су постали *raison d'être* хришћанства и који су учинили да се хришћанска црква појави и истраје као, не само једини заштитник западне цивилизације, већ и као једина снага која је могла да делотворно превазилази локалне међе, и који су од Папе учинили јединог човека који је био у стању да гласом и делом досегне до крајњих граница свих хришћанских земаља:

Уобличена према начелима царске управе, са својим дијецезама и провинцијама које су одговарале римској административној подели, она је била у стању да одржава своје духовно јединство и онда када се Царство распало. Била је, према томе, главни бедем поретка и управе, кадра да предузме бригу око градова и области. Ова способност, заједно са њеним јединствених духовним ауторитетом, учиниће од Цркве најутицајнију снагу у очувању прошлости и преудешавању будућности.[9]

Црква је, дакле, имала ауторитет, али је за реализацију било каквих озбиљних идеја била потребна фактичка власт на терену, на огромној територији већој од половине Европе. То је утицало да папе у више наврата покушају да нађу свог световног пандана у виду новог римског императора. Пошто су покушаји са каролиншким краљевима Карлом Мартелом (739) и Пипином (750) пропали, Папа Свети Лео III је тек на божићној миси у цркви Светог Петра у Риму 800. године са поносом крунисао Карла Великог за цара *Свете Римске империје.*

Ових неколико редова, иако ни тематски ни хронолошки не спадају у оквир овог рада, ипак сматрамо неопходним за основе разумевања папског карактера хришћанске цркве и државе, тог темеља на коме је она била заснована и чврсто стајала све до појаве Светог Анселма, и Светог Томе Аквинског, а на истоку, њиховог светлог али непризнатог пандана, Светог Саве.

Наиме, од средњевековног Европљанина се, хтео он то или не, очекивало да поверује у извесне апстрактне и апсолутно недокучиве и непровериве тврдње о свету у коме је живео. То су биле следеће *истине* у које није имало смисла сумњати:

- да људима влада једно и једино свемогуће божанство које је све постојеће створило *ex nihilo;*
- да је људски род трајно у побуни против овог свемогућег бића па због тога заслужује вечите муке;

[8] Fisher, Herbert Albert Laurens, *A History of Europe*, Eyre and Spottiswoode, London, 1938, цитат у: Trevor Ling, *Istorija religija istoka i zapada*, SKZ Beograd 1980, стр 324
[9] Trevor Ling, *Istorija religija istoka i zapada*, SKZ Beograd 1980, str. 325

- да је то божанство сажаљиво на слабост оних које је створило и да је спремно да људском роду пружи још једну прилику уколико прихвати објављење праштања учињено речима или смрћу, васкрсењем или вазнесењем;
- да би се та друга прилика за спасење могла остварити кроз свете тајне установе Цркве и ни на један други начин и да ће људима у зависности од тога да ли су примили или одбили Благодат кроз свештеничку службу цркви бити суђено да уживају у вечитом блаженству или вечитим мукама.[10]

Тај светотајни, ауторитарни и установни карактер хришћанске цркве настао под утицајем јеврејских светих књига, учења Светог Павла и Светог Августина, кога по некад зову *патристика*[11], био је све до тринаестог века фактички једини начин на који се могло, па и смело мислити о Богу, а и то само условно јер су августиновско ортодоксно правоверје и његов силни ауторитет потпуно искључивали најпре потребу, па онда и могућност али и право да се о тој материји мисли, из простог разлога што је резултат такве људске активности лако могао да буде другачији од оног једном и за увек датог.

Срби су, на Балкану у то време кренули нешто другачијим путем - светосављем. Данас, у културном и цивилизованом свету Срби сматрају светосавље посебним обликом суштине православног хришћанства. Међутим, српским противницима смета тај српски светосавски завет који обавезује и позива на служење вредностима чије је основе пре осам векова поставио Свети Сава и који се сматрају флагрантним доказом о Србима као државотворном историјском народу.

Номоканони (Законоправила)

Номоканони су настали у Византији и представљају зборнике црквеног и грађанског права, или, боље рећи њихову мешавину, обзиром да је црквено право у средњем веку регулисало и поједине области световног, нарочито у домену породичног и наследног права. *Номос* на грчком значи закон уопште, а *канон*, у овом случају, правило које прописује црква у области вере, морала, дисциплине живљења и управе црквом у целини. У литератури[12] налазимо податке да је први зборник канона вероватно настао после првог Васељенског сабора, у Никеји 325. године, када су правилима тог сабора били придодати канони неколико локалних сабора, али свакако, да је такав зборник морао настати пре Халкедонског сабора из 451. године[13].

---

[10] Trevor Ling, *Istorija religija istoka i zapada*, SKZ Beograd 1980, str. 328, 329

[11] У ужем значењу: наука која проучава живот, рад, списе и учење светих отаца (патрологија), а у ширем, које је примењене и овде, означава теолошки систем (*Theologia patristica)* базиран на списима "светих отаца" и који је био важећи теолошки систем између *Theologiae biblicae* и *Theologiae scholasticae*. Све те списе је скупио и издао Jacques Paul Migne у 19. веку делећи их у две групе: *Patrologia latina* (221 том) и *Patrologia graeca* (161 том)

[12] Зорић, Петар, *Законоправило Светога Саве и правни трансплanти,* Правни факултет Универзитета у Београду, фондација Алан Вотсон, страна 14

[13] Овај податак наводе, поред осталих: Александар В. Соловјев, Светосавски номоканони и његови преписи, Београд, 1932; Владимир Мошин, Рецензија зарад: Како треба издати светосавску

Свети Сава је своје Законоправило саставио 1219. године. То је, по општим ставовима био први српски устав. Да би успео утом свом подухвату, "Сава Немањић је годинама сакупљао и преводио грчке законе како би сачинио тај зборник, без кога се једноставно није могло замислити будуће управљање српском црквом чије је осамостаљивање Сава стрпљиво планирао и очекивао. Законоправило је настало као претеча и симбол аутокефалности српске цркве, али истовремено, и њен чувар и правни утемељитељ. Имати аутокефалност цркве без Законоправила, у данашње време изгледало би као имати државу без устава. Посебан значај овог зборника је у томе што је он садржао и бројне грађанско-правне норме којима су се уређивали и односи у држави. Претпоставља се да је Сава у Никеју 1219. године донео скоро готов текст, који му је послужио као један од адута за стицање аутокефалности"[14].

Савиним Законоправилом је уређено веома велико подручје друштвених, црквених и грађанских односа. Део Законоправила који се односи на црквена правила сачињен је из синопсиса Стефана из Ефеса, Номоканона Јована Схоластика, Номоканона у 14 наслова, Правила Светих апостола, Правила Светих Оца, Одлуке Екуменског и Месног савета и Мојсијевог закона (3. и 5. књига Мојсијева). Део о грађанском праву извучен је из Јустинијанових кратких прича[15], правног зборника који су сачињавали Јован Схоластик, Collectio tripartita[16], збирке закона Јустинијановог законодавства и Прохирона (Грађанског закона) из 879. године, збирке византијских грађанских, кривичних и процесних закона. Следећи римско-византијске законе, Србија је тако постала део европске и хришћанске цивилизације.

Законоправило је садржавало 70 поглавља: 6 уводних, 44 поглавља црквеног и 20 поглавља грађанског права. Законоправило није тек једноставни превод византијских цивилних и црквених правних аката, већ садржи и тумачења које је написао Свети Сава, што му даје независну вредност. Он је својим Законоправилом у живот увео бројне законе о заштити сиромашних, немоћних, и, уопште, угрожених социјалних слојева. Сава је у Законоправилу инсистирао на сарадњи и допуњавању духовног и световног (цивилног) ауторитета. Захваљујући Сави у Србији је много пре него у другим државама успостављена теорија и пракса друштвене симфоније[17] или хармоније власти као православни идеални принцип међусобних односа цркве и државе.

Крмчију (номоканон са тумачењима) Сергија Троицког, Часопис Старословенског института Vol. No. 2, Загреб, 1953. Цитат у: Зорић, Петар, *Законоправило Светога Саве и правни трансплланти,* Правни факултет Универзитета у Београду, фондација Алан Вотсон, страна 14

[14] Зорић, Петар, *Законоправило Светога Саве и правни трансплланти,* Правни факултет Универзитета у Београду, фондација Алан Вотсон, страна 14

[15] Део Јустинијановог *Codex repetitae praelactionis* из 534 године, *Кратке приче* су биле збирка царских указа који су објављени после објављивања прве збирке Јустинијанове кодификације

[16] *Collectio tripartita* с краја 6. века, састављена од целокупног Јустинијановог црквеног законодавства, био је најраспрострањенији правни акт источне цркве. *Nomocanon 50 titulorum* из око 580. године Јована Схоластицуса, и *Nomocanon 14 titulorum* остали су у употреби до 12. века као закони за целу источну хришћанску цркву

[17] Види: Астериос Геростергиос *"Юстиниан Великий: император и святой" - истоки симфонии Церкви и общества*, Сретенский ставропигиальный мужской монастырь, 2010.

Законоправило је нарочито богато принципима социјалне правде. Учење Светог Саве о правди једно је од највреднијих делова Законоправила.

Свети Сава је напустио Хамурабијев принцип апсолутне правде (Око за око, зуб за зуб) и инсистирао на принципу универзализације, који се налази у основи хришћанске етике: "Што сами (не) желите, то и другом (не) чините! ..." Сава је био присталица римског права, према којем власт не припада ни човеку ни обичајима већ законима. Такво поимање законитости касније ће бити основа за "Законик Благоверног Цара Стефана Душана".

Након повратка из Никеје 1219. године, где је поднео молбу за аутокефалност Српске црква, Сава се задржао у манастиру Филокалија, где је, вероватно, било написано Законоправило у форми основног правног акта српске цркве и врховног закона младе српске државе. За главне изворе сматрају се Аристонов и Зонарин Номоканон, заједно са Канонима усвојеним на Васељенским црквеним саборима. Сви правни споменици Србије у распону од Жичке грамоте, Законика Цара Душана, Грамоте кнеза Лазара и првог написаног Законика устаничке Србије 1804. године, засновани су на Законоправилу Светог Саве. Утицај тог Законоправила прешао је границе Србије. Под његовим утицајем написана су темељна правила руске и бугарске цркве[18].

По томе је Савино Законоправило значајни споменик словенског права који је вековима регулисао друштвени поредак и живот словенских народа[19]"

Да би новоусвојена и међународна призната правила спровео у живот, Сава је, по повратку из Никеје, дао да се сачини онолико преписа Законоправила колико је било епископија у Србији, а основни препис (оригинал), Савин протограф „архиепископских књига" чувао се у Жичи. Тамо се налазио вероватно до 1253. Године када су Бугари са Куманима похарали тадашњи центар духовности и државности Србије.

На жалост, ни један од оригинала Савиног рукописа није сачуван, па о Савином делу сазнајемо из касније насталих преписа који својим садржајем указују да имају заједничко порекло са основним текстом Савиног Законоправила. Вероватно да је 1252. године настао препис Будимљанског епископа Теофила и врло је вероватно да су каснији сачувани преписи потекли посредно или непосредно од њега. До данас, овај препис није пронађен. По Троицком[20], непосредно од *Теофиловог преписа* потичу Иловички, Сарајевски, Хиландарски и Милешевски преписи. Другу групу чине преписи који потичу од извесног рукописа преписаног са архиепископског предлошка у доба краља Драгутина, када су им додати допунски чланци на крају. Овде спадају Рашки,

---

[18] М. Субботич, *Святой Савва и славянство*, Вестник Череповецкого государственного университета 2014 • № 5, страна 37

[19] Коларић, И. *Свети Сава и српска ренесанса* / Иван Коларић // Српско питање и србистика: зборник радова 1, приредили Петар Милосављевић и Момчило Суботић, Бачка Паланка-Ваљево, страна 14-15, 2007, цитат у: М. Субботич, *Святой Савва и славянство*, Вестник Череповецкого государственного университета 2014 • № 5

[20] Сергије Троицки (1878 — 1972, *Сергий Викторович Троицкий*), рођен у Томску, Русија, је био православни теолог и историчар. Емигрирао у Србију 1920. Од 1948. је радио као сарадник Српске академије наука и уметности, где је од 1950. и члан а касније и секретар Комисије за издавање Крмчије (Законоправила) Св. Саве.

Дечански, Пчињски, Савински, Београдски, Пећки и Морачки рукописи. Трећа група очувана је само у руским преписима, који потичу са бугарског предлошка из 1262. године. Трагови Теофиловог преписа и поједини србизми у руским рукописима ове групе сведоче, да је тај бугарски предложак био преписан са српског оригинала. Ова се група одликује по томе што нема не само допунских чланака, већ ни глоса које се налазе у свим српским рукописима, које су тумачиле српским читаоцима неразумљиве руске и старословенске изразе.

Сачувано је више преписа Савиног Законоправила.

- *Иловички препис* је настао 1262. године у манастиру Светог Арханђела Михаила на Иловици, данашњи манастир Светих Арханђела код Тивта, где се налазило седиште Зетске епископије. Писан је на пергаменту и има 398 листова. Чува се у библиотеци Хрватске академије знаности и умјетности у Загребу.
- *Рашки препис* је настао 1305. године у Петровој цркви у Расу. Писан је на пергаменту и има 427 листова. Чува се у Историјском музеју у Москви.
- *Дечански препис* је настао око 1340. године. Писан је на танком пергаменту и има 284 листова. Чува се у библиотеци манастира Дечани.
- *Пчињски препис* је настао око 1370. године. Писан је на хартији, у кожном је повезу и има 305 листова. Чува се у Српској Академији Наука и Уметности у Београду.
- *Морачки препис* је настао око 1615. године. Писан је на хартији и има 347 листова. Чува се у Музеју Српске православне цркве у Београду.

Још у 13. веку Законоправило је пренето у Бугарску, а затим у Русију. Штампано је у Москви 1650. и 1653. године (под називом *Крмчија*[21]), а затим прештампавано у 18. и 19. веку. Последње издање је из 1914. године. За прво издање је нађено да је погрешно, а друго је растурено у 1.200 примерака, па је допрло и до Срба. Од 17. века Срби се служе Савиним Законоправилом у руским штампаним издањима. Од Руса је примљен назив *Крмчија*, који указује да се Номоканоном крмари брод црквени.

Законоправило је послужио као основа за законодавство каснијих српских владара, укључујући Душанов законик из 1349. и 1354. године. Законоправило је постало први зборник закона обновљене Србије почетком маја 1804, када је започела српска револуција. Прота Матеја Ненадовић је наставио је законодавне активности Методија и Саве. Одредбе Законоправила могу да се нађу и у српском грађанском законику из 1844. године.

Законоправило Саве Немањића и Magna Carta Libertatum

Значај мисионарског и државотворног рада Саве Немањића далеко превазилази границе Србије. Законоправило Светог Саве настало је на византијским правним трансплантима, па је оно сасвим природно утицало на номоканоне настале касније у Бугарској, Русији и Румунији. У Русији профотијевски

[21] Назив „Крмчија“ за Законоправило Светог Саве је веома одомаћен, и можда у широј јавности најпознатији израз за ово дело Светог Саве. Ипак, израз Крмчија се у новије време међу научницима и у стручној јавности сматра туђим и непотребном па се користи много мање. Инсистира се на домаћем изразу Законоправило који и ми углавном користимо.

и Схоластиков номоканон су били застарели јер нису имали тумачења канониста из 12. столећа, па је руски митрополит Кирил III, који је рукоположен у Никеји 1250. од бугарског деспота Јована Светослава, тражио номоканон за своју цркву. Од њега је добио препис Законоправила Светог Саве 1262. На црквеном сабору у Владимиру 1274. препис Савиног Номоканона начињен 1262. одређен је као обавезан за Руску православну цркву[22].

На Западу, углед и значај Светог Саве упитан. Иако постоје спорадична истраживања и обимна објављена грађа, основни утисак је игнорисање, па и спорадично оспоравање значаја дела Светог Саве. Очигледно, оно што није написано на латинском језику има другоразредни значај.

Занимљиво је једно поређење по свему капиталног Номоканона Светог Саве и капиталног дела западне цивилизације познатог као Magna Carta Libertatum. Оба дела су написана у приближно исто време. Magna Carta 1215, Номоканон 1219. године.

Magna Carta Libertatum је настала као резултат неслагања између римског папе и краља Џона[23] и његових барона у погледу краљевских права: захтевано је од краља да се одрекне одређених права и да поштује одређену законску процедуру, као и да прихвати да краљева воља може бити ограничена законом. Велика повеља је први корак дугог историјског процеса који је довео до владавине уставног закона. Иако је повеља ограничила краљевску моћ и у своје 63 ставке покрила многа питања, углавном је заступала велепоседничке интересе. Питања обухваћена повељом кретала су се од права слободних људи на суђење и правду, па све до тежина и мера, рибарских врша и страних трговаца.

Magna Carta је, такође, ограничила права шерифа, чувала слободе и привилегије округа и градова и начинила споразум са Круном да се неће мешати у права Цркве, нити да ће без пристанка крунског савета наметати *Клеветнички данак* или било какав други порез.

Поштовање повеље осигурано је коначним ставкама, које су давале овлашћење групи од 25 барона да се подигну на оружје против краља уколико се он не буде придржавао услова Повеље. Три дана након усвајања Magne Carte, Џон је потражио, а касније и добио, папску осуду овог документа, што је четири месеца касније довело до првог *Рата барона*[24]. И поред тога што су Повељу средњевековни и тјудорски владари углавном игнорисали, сматра се да је значајно утицала на принципе енглеске уставне слободе и да је била модел за уставе нових независних земаља широм света.

У свом раду објављеном на руском језику[25] М. Суботић повлачи паралелу између два средњевековна рукописа.

---

[22] https://www.ekspres.net/vesti/zasto-smo-zaboravili-zakonopravilo-ii-deo-stidimo-li-se-svetog-save, приступљено 05. августа 2019.

[23] John Lackland; (1166 —1216) енглески краљ 1199—1216

[24] 1215-1217.

[25] М. Субботич, *Святой Савва и славянство*, Вестник Череповецкого государственного университета 2014 • № 5,

Ако упоредимо српско „Законоправило“ и енглеску Magna Carta Libertatum - законодавни документ из 1215. године проглашен најстаријим у Европи, видећемо разлику већ у обиму: „Magna Carta“ је написана на само једној страници а Законоправило на неколико стотина страница. Magna Carta има облик и карактер билатералног споразума склопљеног између краља и енглеског племства, како би се ограничила апсолутна власт краља и краљ спречио да убудуће доноси правне акте и фактичке одлуке штетне по Енглеску. Дакле, Magna Carta је усмерена против Краља Џона, а непосредни повод је догађај из 1213. када је Џон фактички примио Енглеску из руку папе Инокентија III, као феуд са обавезом плаћања годишњег данка (пореза) чиме је, по мишљењу племства, Енглеска заправо изгубила суверенитет.

Magna Carta се по општем мишљењу може сматрати првим писаним уставним законом Енглеске, па и првим уставним актом у свету, тим пре што је народ плебисцитарно подржао активности племстава. Она се такође сматра документом који становништву гарантује грађанска права и владавину закона.

За нас је занимљиво што је такав став званично подржала и југословенска и српска лексикографија, иако је у време настајања Magne Carte у Србији постојао зборник закона од неколико стотина страница чије су одредбе регулисале све области јавног живота. Законоправило није регулисало само право владара у односима са феудалцима, као у енглеском документу, већ се нормативно разматрало и регулисао сам живот и односи у држави, почев од личне слободе, односима у браку, приватном власништву, државном и црквеном уређењу, социјалној правди и томе слично.

Због обиља номоканонских записа и одредби, и практичне важности одредаба које би се могле сматрати уставним, помоћу којих се конституисао и уређивао свеопшти живот средњевековне Србије са почетка 13. века, Законоправило не само да није било укинуто после проглашавања Душановог законика 1349, већ је преживело све касније српске законе, служећи као извор за многе од њих. Према запажањима Сергија Троицког, Законоправило Светог Саве је и после доношење тих нових, модернијих српских закона, и даље остајало главна правна колекција, допуштајући новим колекцијама и зборницима само помоћна и супсидијарна својства[26].

О грандиозном делу Законоправила говори и чињеница да је његов утицај брзо прешао границе Србије и још у 13. веку, се примењивало у Русији, Бугарска и Румунија. О значају Законоправила М. Петровић каже[27]: „Законоправило је у ствари завет дат Србима да би на књигама Законоправила, том чудесном огледалу формирали карактер и засновати породични, црквени и државни живот. На тај начин, Срби би, у ствари, одредили и заузели своје место у историји народа и држава.

---

[26] Тројицки, С. ”Свети Сава и Словенство”, Светосавски говор, одржан 27. 1. 1928, на Правном факултету у Суботици / Сергије Тројицки // Јединство православних
Словена. Кн. 1; приредио Зоран Милошевић. – Сарајево, 2006.

[27] Петровић, М. *О Законоправилу или Номоканону Светог Саве* / Миодраг Петровић. – Београд, 1990.

Данас ми признајемо да не знамо и да избегавамо да знамо ишта о тим књигама. То потврђује и чињеница да у националној, двотомној Правној енциклопедији објављеној 1985. у Београду, на 1978 страна, ни под једном дефиницијом није било могуће наћи ни једну реч о Законоправилу Светог Саве".

Закључак

Једна од основних дилема а пропос Светог Саве је недовољно јасни став да ли је он био "на истоку" или "на западу". И за један и за други став има довољно података. Неспорно је да је Сава био "на истоку", али је тешко оспорити и Савине западне дигресије. Његов брат Вукан је од самог почетка своје владавине у краљевству Далмације и Диоклеције[28] наступао као католик и римску цркву називао мајком[29]. Сам Сава је заједно са другим братом Стефаном послао епископа Методија да од Папе Хонорија III тражи благослов и краљевску круну за Стефана[30], који добивши и круну и папски благослов постаје Првовенчани краљ Србије, избивши прва врата у "Седмовратој Жичи[31]".

Све то није помогло Сави да се на Западу издигне и постане иреверзибилно утицајан. То је постао на Истоку, али не и у својој земљи Србији. У Србији и код Срба је поделио судбину свих знаменитих људи који су хтели да од њих направе Европејце. И данас осам стотина година после времена у коме је живео и радио, Сава Немањић мора у Србији нешто да доказује. Светосавље је термин изумљен у последњем веку, када му је прикачен и апендикс национализам. Данас је светосавски национализам ретро покрет који је повезан са фашистима и Димитријем Љотићем. Има пуно текстова у којима се оспорава ауторство Саве Немањића на Законоправилу. Светац се чак назива тек пуким редактором Номоканона Светог Саве. Недуго после смрти Светог Саве, Србију је прекрила петвековна тама. Кад се тама подигла, у Србији више није било оних Срба којима је Свети Сава писао Законоправила. По попису од 1931. године у Шумадији је живело мање од 5 одсто Срба који су вукли порекло од Срба из времена Немањића[32]. Остало су били неки други Срби са другачијим погледима на све, па и на Светог Саву.

Комунисти су потпуно игнорисали и Цркву и Саву. Иако свет признаје вредност Савиног дела, ни у једној југословенској и српској енциклопедији није могла да се нађе ни реч о томе.

У таквој ситуацији, игнорисање Саве и његовог дела и његово претпостављање историјским и правним изворима са Запада, па и Magni Carti, постаје

[28] Дукља

[29] Ћирковић, Сима М, *Свети Сава између истока и запада*, Српска академија наука и уметности, Београд, страна 34

[30] Исто, страна 35

[31] У Жичи је крунисано првих седам српских краљева (Стефан, Радослав, Владислав, Урош, Драгутин, Милутин, Владислав II) Сви они су, из сујеверја, избијали нова врата на зидовима манастира, и после крунисања их зазиђивали, да би им краљевска власт била дуговечна.

[32] Драгослав П. Ђорђевић, *Шумадија у прошлости и садашњости,* Југословенски дневник, Суботица 1932.

очекивани расплет става једне државе и једног народа према својим најбољим и највреднијим сународницима.

Тако, Свети Сава на Западу има непознавање и игнорисање, на Истоку дивљење, а у Србији само ону лепу песму: ”Ускликнимо с љубављу….” и закон Кнеза Михаила Обреновића из 1841, по коме су све школе у Србији обавезне да сваког 27. јануара славе Светог Саву као своју славу.

Литература:

1. Gerostergios, Asterios *”Юstinian Velikiй: imperator i svяtoй” - istoki simfonii Cerkvi i obщestva*, Sretenskiй stavropigialьnый mužskoй monastыrь, Moskva, 2010.
2. Đorđević, Dragoslav P, *Šumadija u prošlosti i sadašnjosti,* Jugoslovenski dnevnik, Subotica 1932.
3. Zorić, Petar, *Zakonopravilo Svetoga Save i pravni transplanti,* Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, fondacija Alan Votson,
4. Kolarić, I, *Sveti Sava i srpska renesansa* / Ivan Kolarić // Srpsko pitanje i srbistika: zbornik radova 1, priredili Petar Milosavljević i Momčilo Subotić, Bačka Palanka-Valjevo, 2007,
5. Ling, Trevor, *Istorija religija istoka i zapada*, SKZ Beograd 1980,
6. Magna carta libertatum, https://web.archive.org/web/20090530034504/http://www.alanwatson.org/sr/kutak/vezbe/magna_carta-odlomci.pdf pristupljeno 05. avgusta 2019.
7. Mošin, Vladimir, *Svetosavski nomokanoni i njegovi prepisi*, Beograd, 1932,
8. Petrović, M. *O Zakonopravilu ili Nomokanonu Svetog Save* / Miodrag Petrović. – Beograd, 1990.
9. Rahman, Fazlur, *Duh Islama*, "Jugoslavija" Beograd 1983,
10. Subbotič M, *Svяtoй Savva i slavяnstvo*, Vestnik Čerepoveckogo gosudarstvennogo universiteta 2014
11. Troicki, S, „Kako treba izdati Svetosavsku Krmčiju (Nomokanon sa tumačenjima)“, Spomenik Srpske akademije nauka, 102, 1951, 1-114
12. Troicki, S. ”*Sveti Sava i Slovenstvo”*, Svetosavski govor, održan 27. 1. 1928, na Pravnom fakultetu u Subotici / Sergije Trojicki // Jedinstvo pravoslavnih Slovena. Kn. 1; priredio Zoran Milošević. – Sarajevo, 2006.
13. Ćirković, Sima M, *Sveti Sava između istoka i zapada*, http://media.nmkv.rs/izdavastvo/Sveti-Sava-u-srpskoj-istoriji-i-tradiciji/027-Sv-Sava-izmedju-Istoka-i-Zapada.pdf pristupljeno 05. avgusta 2019
14. Fisher, Herbert Albert Laurens, *A History of Europe*, Eyre and Spottiswoode, London, 1938,
15. https://www.ekspres.net/vesti/zasto-smo-zaboravili-zakonopravilo-ii-deo-stidimo-li-se-svetog-save, pristupljeno 05. avgusta 2019.

NOMOCANON: THEOLOGICAL AND LEGISLATIVE TEACHINGS OF SAINT SAVA IN THE SHADOW OF MAGNA CARTA LIBERTATUM

Summary: In this paper the authors treat several aspects of theological and legislative teachings of St. Sava and influence of these teachings on organization of Serbian medieval Church and the state, while reminding of undeserved ignoring of Sava's teachings to which the Western catholic historiography presupposed the famous medieval writing Magna Carta Libertatum, which was proclaimed only four years before Sava's nomocanon. By moving wisely in the orthodox dogmatic sense between Augustin's patristics (Credo, ergo sum) and Anselmo's and later Thomas's scholastics (Credo, ut intelligam), Saint Sava included into his legislative writings only those parts of Byzantine Nomocanons that provided the best frame for development of young Serbian church and the state. With his legislative teachings, Sava organized relationship between the church and the state on the principle of harmony. In opinion of the authors, that was a shining period of Serbian culture, arts, iconography and other artistic achievements. Through his Nomocanon and his typicons Saint Sava, the authors claim, established organization and appropriate laws in church and state institutions, which was a unique intellectual endeavor without peer in centuries long history of European statehood and constitutionality, including the great Magna Carta Libertatum.

Key words: Saint Sava, legislature, nomocanon, church, state, institutions